

[institutioneel] racisme

17 januari 2023 Gemeente Amsterdam

Martijn de Koning martijn.dekoning@ru.nl / <https://religionresearch.org/closer>

Radboud Universiteit

Agenda

1. Ras, racialisering en racisme: wat betekenen deze termen?
2. Hoe verhoudt racisme tot discriminatie? Leidt racisme altijd tot discriminatie?
3. Is racisme discriminatie alleen op basis van huidskleur/ethniciteit/afkomst of kan dat ook op grond van religie en cultuur?
4. Wanneer is dan sprake van racisme tegen een religieuze gemeenschap (bv joden en moslims) en wanneer is het religiekritiek? Is er een harde scheidslijn?
5. Welke definities beschrijven de problemen die geracialiseerde groepen maken beter? Bijvoorbeeld: is het Afrofobie of anti-zwart racisme? Antisemitisme of anti-joods racisme? Islamofobie of anti-moslim racisme? Enzovoort.

Notitie

- Deze presentatie is gebaseerd op een uitgebreidere notitie die hier is te downloaden:

<https://wp.me/p4VMMx-3AM>

1a. Racisme

Racisme: verschil, classificatie en hiërarchie

- Een systeem waarin mensen op hiërarchische wijze geordend worden op basis van vermeende verschillen waardoor de toegang tot werk en inkomen, scholing, gelijkwaardige posities, vrijheden en rechten gereguleerd worden.
- Het is een systeem waarbij met name, en in het bijzonder, in de Europese context vier categorieën (moslims, zwarte mensen, Roma/Sinti, joden) worden neergezet als onverenigbaar met en/of inferieur aan de Europese identiteit.
- Deze vormen van racisme kunnen elkaar kruisen of intersectioneel zijn zoals in het geval van mensen die én zwart én moslim zijn of én joods en zwart.

Racisme: verschil, classificatie en hiërarchie

- Classificeren, reguleren en articuleren van vermeende menselijke verschillen op basis van ideeën en bijbehorende praktijken over wat de mens is of hoort te zijn, maatschappelijke posities en representaties van het menselijk lichaam;
- raciale pseudowetenschappen waarbij bevolkingen werden ingedeeld in verschillende rassen op basis van criteria die te maken met uiterlijk, afkomst, cultuur/religie;
- indelingen verbonden met historische gegroeide ongelijke verhoudingen en hiërarchieën die de toegang van mensen tot werk, inkomen, opleiding en een veilige toekomst voor zichzelf en het nageslacht bepalen.

Racisme: verschil, classificatie en hiërarchie

- Classificeren, reguleren en articuleren van vermeende menselijke verschillen op basis van ideeën en bijbehorende praktijken over wat de mens is of hoort te zijn, maatschappelijke posities en representaties van het menselijk lichaam
- raciale pseudowetenschappen waarbij bevolkingen werden ingedeeld in verschillende rassen op basis van criteria die te maken met uiterlijk, afkomst, cultuur/religie
- indelingen verbonden met historische gegroeide ongelijke verhoudingen en hiërarchieën die de toegang van mensen tot werk, inkomen, opleiding en een veilige toekomst voor zichzelf en het nageslacht bepalen

---

Racisme: verschil, classificatie en hiërarchie

- Classificeren, reguleren en articuleren van vermeende menselijke verschillen op basis van ideeën en bijbehorende praktijken over wat de mens is of hoort te zijn, maatschappelijke posities en representaties van het menselijk lichaam
- **raciale pseudowetenschappen waarbij bevolkingen werden ingedeeld in verschillende rassen op basis van criteria die te maken met uiterlijk, afkomst, cultuur/religie**
- indelingen verbonden met historische gegroeide ongelijke verhoudingen en hiërarchieën die de toegang van mensen tot werk, inkomen, opleiding en een veilige toekomst voor zichzelf en het nageslacht bepalen

---

Racisme: verschil, classificatie en hiërarchie

- Classificeren, reguleren en articuleren van vermeende menselijke verschillen op basis van ideeën en bijbehorende praktijken over wat de mens is of hoort te zijn, maatschappelijke posities en representaties van het menselijk lichaam
- raciale pseudowetenschappen waarbij bevolkingen werden ingedeeld in verschillende rassen op basis van criteria die te maken met uiterlijk, afkomst, cultuur/religie
- **indelingen verbonden met historische gegroeide ongelijke verhoudingen en hiërarchieën die de toegang van mensen tot werk, inkomen, opleiding en een veilige toekomst voor zichzelf en het nageslacht bepalen**

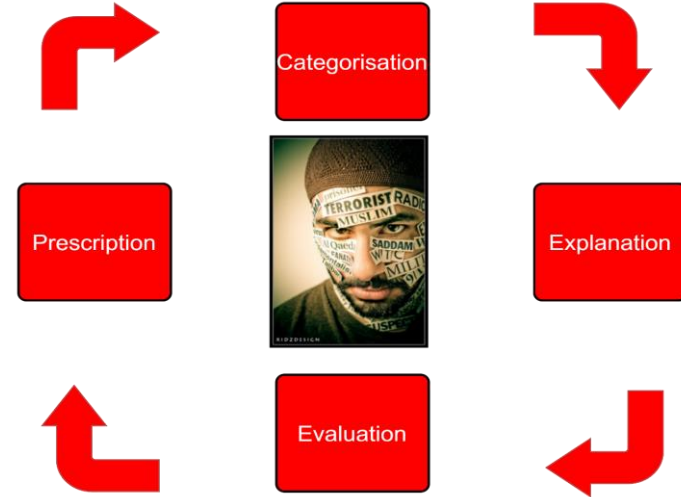

1b. Racialisering en de constructie van 'rassen'

Racialisering

- 1) Categorisering van een diverse groep mensen met een homogeniserend label dat één aspect van hun toegeschreven identiteit benadrukt;
- 2) Verklaren van het gedrag van deze mensen op basis van die toegeschreven stereotype identiteit, fenotype, cultuur, religie;
- 3) Het waarderen van hun gedrag en aanwezigheid zodanig dat ze een bepaalde plek in de sociale hiërarchie wordt toegewezen;
- 4) Het voorschrijven hoe om te gaan met individuen / groepen binnen deze categorie.

Van racisme naar ras

- Ras is een mechanisme of techniek waarmee menselijk verschil wordt geselecteerd, geclassificeerd, gearticuleerd en gereguleerd op hiërarchische wijze.
- Die ideeën en praktijken met betrekking tot het indelen van menselijke verschillen, kunnen betrekking hebben op fenotypisch/biologisch verschil, etno-cultureel en etno-religieus verschil, afkomst en herkomst en gaan meestal om een combinatie ervan.
- Een rassenleer waarbij de mensheid wordt ingedeeld op basis van die technieken, kan de uitkomst zijn van het proces van racialisering en van racisme en kan die ook verder reproduceren en voeden.

---

2. Racisme en discriminatie

Vormen en manifestaties van racistische discriminatie

- Racisme kan leiden tot discriminatie en vice versa
- Anti-zwart racisme en afrofobie, antizyganisme (gericht tegen Roma en Sinti), antijoods racisme en antisemitisme, anti-moslim racisme en islamofobie, antiaziatisch racisme, xenofobie en nativisme (en mogelijk oosteuropaanisme).
  - Uitbuitingsracisme en concurrentieracisme
  - Vormen van stigmatisering en dehumanisering
  - Directe en indirecte discriminatie
  - Impliciete (onbewuste) en expliciete (bewuste) discriminatie

---

3. Toegeschreven biologische, culturele, religieuze kenmerken en discriminatie: lijnen van verschil

---

Racialisering als samenspel

- In processen van racialisering worden aan culturele en religieuze verwijzingen soms noties van kleur en bloed toegevoegd.
- En omgekeerd, worden er aan vormen van racialisering die primair lijken plaats te vinden op basis van kleur, ook noties van religie en cultuur toegevoegd.
- Dit betekent dus ook dat racistische discriminatie niet alleen plaatsvindt op basis van ideeën over kleur, maar ook via andere lijnen van vermeend verschil
- Ook hier zien we een kruisbestuiving met bijvoorbeeld seksisme: racisme tegen moslimvrouwen of tegen Roma/Sinti vrouwen werkt anders dan tegen mannen uit dezelfde groepen

---

4. Vrijheid van racisme en de racialisering van religie/cultuur?

Religie, kritiek en racisme

- Het kan zijn dat argumenten over racisme worden ingezet om de vrijheid van meningsuiting aan te scherpen; het kan ook zijn dat de vrijheid van meningsuiting wordt gebruikt om racistische retoriek vrij baan te geven
- Misschien maken politici in hun retoriek onderscheid tussen islam en moslims of jodendom en joden, hun plannen hebben wel degelijk negatieve gevolgen voor moslims dan wel joden.
- Met name de omvolkingsmythe is een krachtige samensmelting van wit nationalisme, antisemitisme en islamofobie.

Racialisering van religie: ijkpunten voor racisme

1. Een diverse categorie burgers wordt een etiket opgeplakt [niet altijd expliciet] en gereduceerd tot hun afkomst, religie/cultuur, kleur: bijvoorbeeld joods en moslim
2. Er wordt een scheiding gemaakt tussen bijvoorbeeld Nederlanders, Nederlandse burgers enerzijds en joden en moslims anderzijds
3. De positie en handelingen van joden en moslims worden verklaard vanuit een stereotype en overgeneraliserend beeld van hun religie of cultuur: bijvoorbeeld joden doen dingen omdat de Torah dit ingeeft of omdat hun cultuur zo is.
4. Er wordt een waardeoordeel gehangen aan de positie en vermeende praktijken van joden en moslims: ze zijn minderwaardig, horen hier niet, enzovoorts.
5. Op basis van het voorgaande wordt gesteld hoe er met vermeende joden en moslims moet worden omgegaan, bijvoorbeeld met geweld, uitsluiting, insluiting op voorwaarden, enzovoorts.

---

5. Islamofobie of anti-moslim racisme?

Antimoslimracisme / islamofobie

- Islamofobie: een vorm van racisme die draait om het construeren van een negatieve, essentialistische en hypergeneraliserende definitie van islam gebaseerd op, en die leidt tot, het maken van hiërarchisch onderscheid tussen mensen die (vermeend) moslim zijn en anderen. Op deze manier worden moslims geproblematiseerd op basis van ideeën over hun religie.
- Zowel islamofobie als antimoslim racisme draaien om een stereotype en historisch gegroeide viseren en afkeer van islam én moslims.
- Islamofobie is de meest gebruikte term in wetenschappelijk onderzoek en gaat terug tot in de tweede helft van de 19e eeuw

—

Tot slot

Tot slot: lessen voor institutioneel racisme

- Bij institutioneel racisme gaat het erom hoe racisme werkt en doorwerkt in het functioneren van instituties dan wel overheids- en private instellingen met systematisch nadelige gevolgen voor specifieke categorieën (zwarte mensen, moslims, Roma/Sinti, joden).
- Ook binnen instituties van samenlevingen die zich als niet-racistisch, tolerant, liberaal en democratisch zien, kunnen er geschreven en ongeschreven regels, processen, routines, technieken en structuren zijn die raciale ongelijkheden veroorzaken en/of reproduceren.
- Het gaat dan zoals expliciet in tal van studies wordt gesteld niet om de intenties van individuele ambtenaren of medewerkers, maar om de structuren waarbinnen zij zich bevinden en functioneren

Dank u

